

Andrea Čeko

Talog svijesti Turinine moderne

Stadion Maksimir: Sportska arhitektura Vladimira Turine
Muzej grada Zagreba, 23. prosinca 2020. – 23. svibnja 2021.
AUTORICA IZLOŽBE: Hela Vukadin-Doronjga

Cilj je ove izložbe stimuliranje arhitektonskog stvaralačkog potencijala i njegovo jače vezivanje uz likovno područje. Njen je nadalje cilj, ukazati na sveopću povezanost savremene tehnike i njenih finalnih dostignuća sa arhitekturom današnjice. Ukazati na neminovnu potrebu vezanja arhitektonskog kreativnog kompleksa sa naukom i istraživanjem. Arhitekturi dati pečat umjetnosti i nauke. Takav će joj put osigurati trajan progres, neometan neznanjem i laičkom interpretacijom. (*Uvodna legenda samostalne izložbe Vladimira Turine, Salon Društva arhitekata Hrvatske, 1956.*)

Stadion Maksimir arhitekta Vladimira Turine iznimno je djelo moderne svjetske, a posebno sportske arhitekture te kao takvo protagonist izložbe *Stadion Maksimir: Sportska arhitektura Vladimira Turine* koju je u Muzeju grada Zagreba priredila povjesničarka umjetnosti dr. sc. Hela Vukadin-Doronjga sa suradnicima. Autorica je još 2006. izložbom *Iskorak Vladimira Turine* prezentirala i interpretirala arhitektov opus u prostoru za povremene izložbe Muzeja te tako postavila temelje za daljnja istraživanja i ovu veliku izložbu o jednoj od njegovih relativno malobrojnih, ali ikoničkih realizacija. Polazište za izložbu o Stadionu Maksimir bila je arhitektonska ostavština Vladimira Turine – arhitektonski crteži i projekti, fotografije te tekstovi pohranjeni u Zbirci arhitektonske dokumentacije Muzeja grada Zagreba – kao i nepobitna aktualnost i važnost teme u trenutku neizvjesne budućnosti Stadiona koja je prvi put znanstveno interpretirana.

Profesor Turina bio je jedan od naših najutjecajnijih arhitekata, odnosno, riječima teoretičarke i kritičarke arhitekture Antoanete Pasinović, „maštoviti analitik, poetik konstrukcije, strasni i u mnogočemu nenadmašeni dijalektik prostora (...) duhom i arhitektonskim *credom* oduševljeni baštinik heleno-helenističke graditeljske tradicije” koji je svojim djelom, ali i snažnom osobnošću inspirirao i podignuo generacije studenata zagrebačkoga Arhitektonskog fakulteta. Rođen u Banjoj Luci i podrijetlom iz Kraljevice, Turina je završio gimnaziju u Sarajevu, a diplomirao, živio i djelovao u Zagrebu,

gdje je rano preminuo, u 53. godini života. Međunarodnu reputaciju i afirmaciju unutar struke stekao je projektima pretežno javnih zgrada, a nakon Drugog svjetskog rata intenzivno se bavio projektiranjem sportske arhitekture – primarno stadiona i plivališta – gdje uz Stadion Maksimir, za koji je dobio i Saveznu medalju za arhitekturu, valja istaknuti njegove nerealizirane projekte prvonagrađenog beogradskog stadiona na Banjici, olimpijskog stadiona u Teheranu i vizionarskog, također prvonagrađenog kombiniranog plivališta Rijeka-Sušak.

Izložbom u Muzeju grada Zagreba, cilj autorice bio je kontekstualizirati, povijesno i vrijednosno sagledati te istaknuti važnost Stadiona, ali i njegovu povezanost s neposrednim kontekstom park-šume Maksimir kao memorijom mjesta zagrebačkog sporta, s nogometnim klubom i njegovim navijačima, s gradom i njegovim „čovjek-prostorom”. Sâm naslov izložbe sugerira dvije isprepletene tematske okosnice: arhitekturu Stadiona Maksimir s naglaskom na projekte Vladimira Turine (1945. – 1969.) i njegove projekte sportske arhitekture (1941. – 1968.), uz nekoliko podtema kroz koje su dvije glavne teme razložene u prostoru i vremenu. U zbilji, izložbu čine dvije grupe artefakata – veliki broj ekspresivnih, izvornih crteža Vladimira Turine i suradnika za pojedine faze Stadiona i druge građevine preuzetih iz muzejske zbirke te raznorodni, manje nego više „arhitektonski” artefakti. To su sportski trofeji, stolice s tribina, koncertni plakati i ulaznice, trava, predmeti koji su pripadali Turini, kopačke, stare i nove

FOTO A. Čeko

(...) prostorne vrijednosti po čemu
TOTALITET PROSTORA osjetio u s
detalju konstrukcije i u svakom d
ljudskog osjećanja prostora

u bi se
vakom
etalju

mjerilom
zastajemo u
emotivnom rasp
i ČISTOĆĆ

fotografije, velike makete Stadiona i segmentnih presjeka kroz njegovu zapadnu i istočnu tribinu u mjerilu 1 : 50 i jedan kipić Malog Isusa (podsjetnik na samostan Antunovac koji se rušio i selio na drugu lokaciju za gradnju zapadne tribine Stadiona). Artefaktima ravnopravnu građu u prostoru čine videoprojekcije i posebno dojmljivi dijapozitivi *Sentimentalnih putovanja Vladimira Turine* te riječi – derivirani citati, zabilješke, misli – ne samo Turine nego i njegovih suvremenika i đaka, tematski relevantnih stručnjaka, ali i „običnih ljudi” poput stadionskog zaštitara.

Izazov smještaja raznolike građe u nešto zahtjevniji prostor baroknog krovišta Muzeja prihvatio je arhitektonski ured IVANIŠIN. KABASHI. ARHITEKTI izradom projekta postava izložbe, dok je za grafičko oblikovanje bio zadužen Studio Bilić Müller. Prostor je postavom podijeljen na lateralno ovješene bijele panele za izvorne nacрте – s jedne strane Stadiona, a s druge ostalih Turininih projekata – i niz plavih paviljona, smješten u osovini prostora, među drvenim stupovima krovne konstrukcije. Paviljonska grupacija komunicira jezikom kolorita (plava boja tradicionalno povezana s domaćinom Stadiona nogometnim klubom Dinamo i gradom Zagrebom) i elementarnih oblika, vidno crpeći inspiraciju iz „taloga svijesti” Turinine moderne. Dominantno vizualno iskustvo izložbe dodatno je obojeno zvučnom komponentom, pogotovo kretanjem kroz paviljon koji asocira na tunel za izlazak momčadi na nogometni teren uz himnu Dinama, glazbu iz kultnog filma *The Warriors* Waltera Hilla i isječke

koncertnih megaspektakla održanih na Stadionu. Kružno kretanje izložbom, povoljno za održavanje distance u epidemiološkim uvjetima, počinje i završava s današnjim stanjem Stadiona Maksimir – a njezine teze i sinteze rezultat su dugogodišnjega znanstvenog istraživanja temeljenog na doktorskoj disertaciji autorice i znanstvenim doprinosima njezinih suradnika te bi trebale biti ishodište svakoj budućoj diskusiji povezanoj sa sudbinom Stadiona.

Realizirana ususret obećanjima posljednjih lokalnih izbora (najavljenog raspisa „javnog natječaja za idejno urbanističko-arhitektonsko rješenje Stadiona Maksimir i cjelovito uređenje SRC-a Svetice” koji podrazumijeva rušenje Stadiona i već raspisane javne nabave za rušenje njegove istočne tribine), izložba je produžena zbog izrazito velikog interesa posjetitelja, prisutnosti u medijima, aktualnosti i značaja teme. Polazeći od činjenice da je Stadion Maksimir 1985. bio preventivno zaštićen kao spomenik kulture, sve dok 2000. zaštita nije skinuta, autorica otvara prostor za diskusiju o pitanjima zaštite i očuvanja graditeljske baštine regionalnih i svjetskih značajki – uz ključno društveno i političko pitanje priznavanja arhitektonskih dosega socijalističkog modernizma kao hrvatske kulturne baštine. Pritom naglašava važnost „zdravih ekonomskih temelja” koji bi prethodili budućim odlukama u svrhu kontrole razmjenske vrijednosti i upravljanja ovim prostornim resursom.

Zaključak autorice predlaže da bi se „nakon detaljne analize postojećeg stanja i opsega investicije, prilikom saniranja

posljedica potresa i u daljnjim radovima na revitalizaciji stadiona trebalo konzervirati izvorne tribine na zapadu i istoku koje su integralni dio cjeline kako bi se stadion u budućnosti sačuvao od daljnjih degradacija s ciljem valorizacije izvornih kvaliteta vrijednoga kulturnog naslijeđa”, odnosno kako je „važno istaknuti da stadion koji je funkcionalan, u koji su uložena do sada velika financijska sredstva, i nema smisla rušiti, no, i kada bi se djelomice išlo na radikalniji zahvat, bilo bi važno sačuvati segmente izvornog stanja”. Pozivajući se na vrijednosti uvodne legende samostalne Turinine izložbe iz 1956., studijsku izložbu Hele Vukadin-Doronjga uistinu možemo nazvati „angažiranom” u nastojanju da iznimnom arhitektonskom djelu Turinina Stadiona osigura „trajan progres, neometan neznanjem i laičkom interpretacijom”.✕